

Stockholm, den 14 december 2023

En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga SOU 2023:44

Diarienummer: Ju2023/01830

Inledning

UNICEF Sverige utgår i remissvaret från FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen och benämner individer som är under 18 år för barn. UNICEF Sverige utgår även från FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet¹ samt kommitténs rekommendationer till Sverige från 2023.²

UNICEFs sammanfattade bedömning

UNICEF Sverige avstyrker samtliga förslag. Sammanfattningsvis anser vi att utredningens förslag är otillräckliga och riskerar att kraftigt försämra frihetsberövade barns rättigheter. Vi anser även att en majoritet av förslagen riskerar att leda till återfall i brottsighet. UNICEF Sverige har upprepade gånger påpekat brister i vården som tillhandahålls barn inom Statens institutionsstyrelse (SiS) och vill se en grundlig reform av tvångsvården för barn där ett barnrättsbaserat synsätt genomsyrar systemets alla delar.

UNICEF Sverige vill framhålla att fängelse för barn inte är en hållbar lösning. Enligt barnkonventionen bör barn som begått brott få adekvat och barnanpassad vård och relevanta insatser för att återanpassas i samhället. Vi delar utredningens synpunkt om att miljön där barn frihetsberövas och personalens förmåga att ta hand om deras speciella behov ska vara avgörande när man ser över vilken instans som ska ansvara för påföljden. Vi delar även utredningens åsikt om att personalens kompetens måste höjas och att frihetsberövade barns vård och utbildning måste vara centrala för att förebygga återfall i kriminalitet. Vi påminner därför lagstiftaren om att barn som är frihetsberövade har samma rättigheter som andra barn, inklusive rätten till utbildning, hälso- och sjukvård, vila och fritid, återanpassning i samhället och rätt att ha kontakt med sin familj.

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet betonar att barn inte ska behandlas som vuxna och att systemet bör vara individanpassat för barn. FN:s barnrättskommitté uttryckte även så sent som 2023 en stark oro gällande att Sverige

¹ A CRC/C/GC/24

² CRC/C/SWE/CO/6-7

överväger sänkt straffmyndighetsålder och hårdare tag mot barn som begått allvarliga brott. UNICEF Sverige instämmer i kommitténs oro och vår erfarenhet är att hårdare straff ofta är negativa för barn och kan snarare öka benägenheten för dessa barn att känna sig svikna av samhället.

UNICEF Sverige noterar att ingen organisation från civilsamhället fanns bland experterna i utredningen och vill understryka å det starkaste att barnrättsperspektivet måste stärkas avsevärt i det kommande arbetet. Vi anser att regeringens beslut att ge Kriminalvården i uppdrag att starta fängelser för barn 2026, innan remissinstansernas synpunkter har avvaktats, är oroande utifrån ett barnrättsperspektiv.

Utifrån vårt internationella arbete har UNICEF Sverige kunskap om hur man arbetar med frihetsberövade barn i andra länder. Vi noterar att utredningen har beaktat arbetet med frihetsberövade barn i våra grannländer, men vi vill även lyfta fram Nederländernas modell i kommande överväganden. Denna modell erbjuder värdefulla insikter, särskilt när det gäller att främja barns återanpassning och utveckling genom individualiserad vård och stöd. Deras tillvägagångssätt, särskilt inom ramen för "JeugdZorgPlus" (ungdomsvård plus), ger en intressant inspiration för möjliga implementeringar och anpassningar inom det svenska systemet. Nederländernas modell betonar återanpassning av barn i samhället och individualiserad vård. Med fokus på att erbjuda barn utbildning och socialt stöd strävar de efter att bryta destruktiva beteendemönster. Deras institutioner bygger på öppna miljöer, där huvudsyftet inte är att låsa in, utan snarare att skapa en trygg atmosfär för barn att utvecklas till ansvarstagande medborgare. Den individuella anpassningen av rehabiliteringsplaner för varje barn är särskilt betydelsefullt och visar på en flexibel och målinriktad strategi.

Kap 9 Utgångspunkter för en reform

Utredningens bedömning: Utredningen framhåller att frihetsberövande för barn och unga bör vara en sista åtgärd, vara så kort som möjligt och beakta barnets bästa. Principerna om proportionalitet och ekvivalens ska vägleda påföljdssystemet, med fokus på att minska skadeverkningarna, förebygga återfall och underlätta återanpassning i samhället. Den myndighet som verkställer frihetsberövande bör tilldelas tillräckliga resurser för att möta barns specifika behov, inklusive anpassade lokaler, god skola och kompetent personal.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige delar utredningens bedömning att det ska vara en sista åtgärd att frihetsberöva barn samt att det ska vara så kort som möjligt. Vi delar även bedömningen om att det behövs resurser, anpassade lokaler och kompetent personal, samt att fokus ska vara på återanpassning i samhället. Dessa utgångspunkter fungerar dock inte i praktiken idag. UNICEF Sverige är oroliga för hur barn blir behandlade och bemötta inom SiS verksamheter och i häkte. När vi har pratat med representanter för barn och unga med erfarenheter av SiS, uttrycker de att barnen redan upplever SiS som ett fängelse där de inte får vård och hjälp med att återanpassas till samhället.

10.5 Övergången mellan verkställighet på institution och i frihet

Utredningens bedömning: Utredningen framför att när barn får en frihetsberövande påföljd bör det finnas en ordnad och planerad övergång mellan institution och frihet. Utredningen menar att Kriminalvården anses ha bäst möjligheter att genomföra denna övergång med stöd och uppföljning.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige avstyrker förslaget om att Kriminalvården är den institution som är bäst lämpad att genomföra övergången mellan verkställighet på institution och frihet. Detta eftersom Kriminalvården i dagsläget inte har en etablerad erfarenhet av samverkan mellan barn och socialtjänst. Samarbetet med socialtjänsten är en viktig förutsättning för att säkerställa att de åtgärder som inleddes under verkställigheten också följs av insatser efter frigivningen. UNICEF Sverige kan inte nog understryka hur viktigt och avgörande det är att återanpassningen i samhället fungerar och är av god kvalitet för att barn inte åter ska hamna i kriminellt beteende.

10.6.2 Renodling

Utredningens bedömning: Utredningens slutsats är att om Kriminalvården ansvarar för att verkställa påföljder för barn och unga, kan SiS fokusera enbart på att tillhandahålla vård.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige anser att påföljder för barn ska fokusera på stöd, behandling, rehabilitering och återanpassning. Detta i enlighet med barnkonventionen. Valet av myndighet för verkställighet bör grundas på dess förmåga att, utifrån ett barnrättsperspektiv, uppfylla dessa mål.

10.7 Slutsatserna är att fängelse ska väljas som frihetsberövande påföljd även för barn och unga och att Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att om ett barn får en frihetsberövande påföljd, bör det vara fängelse istället för sluten ungdomsvård. Utredningen anser att Kriminalvården ska vara den myndighet som ansvarar för att verkställa detta.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige avstyrker förslaget i båda delar. Vi menar att fängelse sällan kan möta barnets behov och rätt till barnanpassad vård med anpassad miljö för barn och unga, samt ett fokus på återanpassning till samhället. Vidare anser UNICEF Sverige inte att Kriminalvården har tillräckligt med kompetens eller erfarenheter av barn i sin verksamhet för att kunna uppfylla ett sådant uppdrag utifrån ett barnrättsperspektiv.

11.2.2 Särskilt om regleringen i fängeslagen för unga

En koordinator ska utses för den unge

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att den myndighet som ansvarar för verkställigheten av påföljder utser en speciell person, en koordinator, för varje barn. Denna koordinator ska hålla regelbunden kontakt med barnet och träffa hen regelbundet under tiden påföljden avtjänas. Koordinatören har i uppgift att, genom stöd, hjälp och kontroll, säkerställa att den plan som har upprättats för verkställigheten faktiskt följs och att barnets behov tas väl om hand.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige har inget att erinra om förslaget. Vi saknar ett förtydligande gällande vem som är huvudman för koordinatören samt hur dennes uppdrag skiljer sig från socialtjänstens uppdrag. Vi undrar även hur koordinatören ska arbeta i sin kontakt med barnets vårdnadshavare och socialtjänst. UNICEF Sverige vill framföra en särskild oro kring hur denna roll kan hjälpa att säkertälla en transparent insyn i en låst miljö för barn.

Vistelse i gemensamhet och avskildhet

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att reglerna om när man får vara tillsammans med andra och när man måste vara avskild, enligt fängeslagen, också ska gälla för barn. Om en person under 18 år är frihetsberövad, får hen hållas ensam i ett avskilt utrymme i längst tio timmar, om det inte finns säkerhetsskäl som motiverar en längre avskiljning.

UNICEF Sveriges bedömning: UNICEF Sverige avstyrker förslaget. Idag får barn hållas ensam i ett avskilt utrymme i högst fyra timmar. Att utredningen föreslår att ett barn ska kunna hållas ensam i ett avskilt utrymme i tio timmar och om det finns skäl, ytterligare längre tid, är i fel riktning och skulle vara ett steg tillbaka för barns rättigheter. FN:s barnrättskommitté är tydliga i sin senaste kritik att de anser att isolering av frihetsberövade barn omedelbart ska upphöra. UNICEF Sverige anser att isolering ska förbjudas.

Pernilla Baralt
Generalsekreterare, UNICEF Sverige

Underlaget är framtaget av Shanti Ingeström och Amanda Bertilsdotter Nilsson, UNICEF Sverige. För kontakt och eventuella frågor: shanti.ingestrom@unicef.se